

לקראת שבת

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

מתורת

הוד כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש

זצוקלה"ה נבנ"מ זי"ע

שנה ד / גליון קז

ערש"ק פרשת נח ה'תשס"ז

פתח דבר

בעזרהי"ת.

לקראת שבת פרשת נח, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי, את הקונטרס 'לקראת שבת' (גליון קז), והוא אוצר בלום מתוך רבבות עניני חידוש וביאור שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקללה"ה נבג"מ זיע"א.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים בשלימותם, ובאיזהו מקומן אף עברו עריכה קלה, ושגיאות מי יבין. ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו בתוכן העניינים), שם נתבארו הדברים באריכות, במתיקות ובתוספת מראי מקומות.

* * *

ויה"ר שנזכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", ונזכה לשמוע תורה חדשה מפיו של משיח, "תורה חדשה מאיתי תצא", במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא,
מכון אור החסידות

יוצא לאור על ידי
מכון אור החסידות

אה"ק:

ת.ד. 2033 כפר חב"ד 72915

טלפון: 03-9604-832 פקס: 03-9607-370

ארה"ב:

845 Eastern Parkway, Brooklyn, NY 11213

(718) 732-9017/8

תוכן העניינים

מקרא אני דורש

"נח איש צדיק . . . הי' בדורותיו" "יש דורשים אותו לגנאי" – כיצד מתיישב זה עם הכלל "הוי דן את כל האדם לכף זכות"?

(ע"פ לקוטי שיחות חלק כה עמ' 19 ואילך)

יינה של תורה

ביאור ההוראה מהסיפור דנח בעבודת האדם לקונו; ב' סוגי טענות היצר בכדי ליפטר מעבודה זו; המענה עליהם המרומז בדברי רש"י "יש מרבותינו דורשים אותו לשבח . . . לגנאי".

(ע"פ לקוטי שיחות חלק ה עמ' 279 ואילך)

חידושי פוגיות

יקשה דהרמב"ם השמיט טעם הגמ' בהא דמחוייב אדם להוסיף בפו"ר, וגם שינה בלשונו מן הש"ס; יקדים דיש לחקור בגדר החיוב אם הוא לתא דפו"ר או חיוב בפ"ע, ונפק"מ להדין דמוכרין ס"ת בשביל בניס; עפ"ז מבאר דהרמב"ם נתכוין להגדיר שהוא המשך אחד למצות פו"ר, וידייק כן מהכתובים בפרשתנו.

(ע"פ לקוטי שיחות חלק ל עמ' 24 ואילך)

הוספה – דרכי החסידות

אגרת קודש מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ מליובאוויטש נ"ע בענין חשיבות חזרת דברי תורה בע"פ.

(אגרות קודש חלק ו' עמ' לג)

מקרא אני דורש

דרישה לגנאי – היתכן?

“נח איש צדיק . . הי' בדורותיו” “יש דורשים אותו לגנאי” – כיצד מתיישב זה עם הכלל “הוי דן את כל האדם לכף זכות”?

א. על הפסוק (ריש פרשתנו) “נח איש צדיק תמים הי' בדורותיו”, איפולגו רז”ל (סנהדרין קח, א. הובא בפרש”י כאן) “יש מרבותינו דורשים אותו לשבח – כ”ש שאילו הי' בדור צדיקים הי' צדיק יותר, ויש שדורשים אותו לגנאי – לפי דורו הי' צדיק, ואילו הי' בדורו של אברהם לא הי' נחשב לכלום”.

ולכאורה אינו מובן: ידוע מאמר המשנה (אבות פ”א מ”ו) “הוי דן את כל האדם לכף זכות”. וכיון שפסוק זה (“צדיק . . הי' בדורותיו”), ישנה אפשרות לדרשו גם לשבח, מה ראו לפרש דכוונת התורה היא לגנותו של נח ?

ויתירה מזו, כלל הוא (ב”ב כג, א) אשר אפילו “בגנות בהמה טמאה לא דבר הכתוב – דהתורה לא כתבה לשון “מגונה” אפילו בנוגע לבהמה, ועאכו”כ אשר התורה לא דברה בגנותו של נח. וא”כ, כיצד ניתן לומר שהתורה הוסיפה וכתבה “בדורותיו” רק בכדי לומר ענין של גנאי בשייכות לנח ?!

עד”ז צריך ביאור מה דאיתא בזהר (פרשתנו טז, ב ואילך) דנח לא התפלל על אנשי דורו להצילם מן המבול (“לא בעי רחמין על עלמא”), ודלא כמשה רבינו שהתפלל על עושי העגל. ונחלקו

לקראת שבת

בזה ר' יהודה ור' יצחק – ר' יהודה אומר דזה שנח לא התפלל על אנשי דורו כמשה רבינו, אין זה ענין של חסרון – כי "משה לא תלה מלה בזכותי" אלא בזכות אבות, ואילו נח, לא הי' באפשרותו, כמובן, לתלות תפילתו בזכות אבות. משא"כ ר' יצחק נקיט, דאעפ"כ הי' צריך נח להתפלל ולעורר רחמים על אנשי דורו.

וגם בזה צריך להבין, כנ"ל, מדוע מהפך ר' יצחק בחובתו של נח, ואינו דן אותו לכף זכות (כציווי המשנה)?

ב. והנראה לבאר בזה, ובהקדים דהכלל הנ"ל – דהתורה אינה משתמשת בלשון מגונה – הוא רק בסיפורי התורה. משא"כ בעת שהמדובר הוא בהלכה ודין, מובא זה בכתוב בלשון ברור, אף כאשר צריך להשתמש לשם כך בלשון בלתי נקי'. וכפשוט, אשר הלכה צריכה להאמר בלשון ברורה, הוראה ברורה, שלא יהי' מקום לטעות ולפרש הדברים באופן אחר. דלכן כתבה התורה בכמה וכמה מקומות (וכמו פר' שמיני ופר' ראה) לשון טומאה (ולא "אינו טהור"). [ראה שקו"ט וביאור בזה בארוכה בלקו"ש ח"י עמ' 26 ואילך].

ועד"ז בנדו"ד: אילולא כתבה התורה ענין הגנאי על נח, הי' זה עלול להביא לידי טעות בנוגע להלכה והנהגה בפועל. דהנה, בהנהגת נח מצינו כמה ענינים הנראה מהם שצדקותו לא היתה שלמה (ראה לדוגמא פרש"י פרשתנו ו, ט. ז, ז), ואם הי' נכתב עליו התואר "צדיק תמים" בלא להוסיף שזה הי' רק "בדורותיו" (ביחס לדורו), הי' ניתן לטעות ולחשוב שהנהגה כזו היא ההנהגה הנדרשת מ"צדיק תמים". ולכן מוכרחים להדגיש כאן היפך השבח דנח, בכדי שמכך תהי' הוראה ברורה כיצד היא ההנהגה הרצוי'.

ועפ"ז ניתן לומר אף יתירה מזו. והוא, אשר ב' המ"ד (אם דורשים לשבח או לגנאי) אינם חלוקים בדרגת הצדקות דנח, אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. והיינו, דתרווייהו אמנם סברי אשר "בדורו של אברהם הי' נחשב לכלום", אך מאידך, לשיטת שניהם לא היתה זו גריעותא בנח עצמו, אלא הי' זה רק מפני פחיתות דורו, ו"אלו הי' בדור צדיקים הי' צדיק יותר".

ועפ"ז יש לבאר, דהמ"ד ד"דורשים אותו לגנאי" אין כוונתו לומר שבאמת הי' בנח איזה חסרון, אלא – "דורשים אותו לגנאי" פירושו, דזהו דרשה ולימוד "לגנאי" עבור אחרים – דבכדי שאלו הלומדים בנוגע לנח לא יבואו לידי טעות – שעבודתו של נח היא העבודה השלמה, הוכרח הכתוב להבהיר דצדקותו של נח לא היתה צדקות שלמה, ועד שבערך לעבודת אברהם זוהי דרגא של "גנאי" ("לא הי' נחשב לכלום"). אך ודאי שלגבי נח עצמו, הנה מה שלא הי' בדרגת אברהם, אין בזה כל ענין של "גנאי" וחסרון, דהרי הי' זה מפני פחיתות דורו, וכנ"ל.

ג. עפ"ז מבוארת היטב גם הפלוגתא הנ"ל בהא דנח "לא בעי רחמין על עלמא", דגם בזה ניתן לבאר ע"ד הנ"ל. והיינו, אשר מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי – גם ר' יצחק

לקראת שבת

ט

(שסובר שזהו ענין של חסרון) מודה להסברא ד"לא הוה לי' במאן דיתלי זכותא כמשה", דהרי לא הי' באפשרותו לתלות תפילתו בזכות אבות. וממילא, גם לשיטתו, הא דנח "לא בעי רחמין על עלמא" אין זה ענין של חסרון וגריעותא בנח.

אלא, מכיון שבדורות הבאים יכולה לבוא מכך תקלה, שיחשבו שאין זה חסרון אם אין מתפללים על אנשי הדור – לכן הוצרך ר' יצחק לדרוש ולהבהיר, שדבר זה לכשעצמו הוא ענין של גנאי, מאחר וצריך להשתדל בכל האופנים האפשריים להתפלל ולבקש רחמים בעד יהודי אחר.

וממילא מובן, דדעת ר' יצחק כלל אינה בסתירה להכלל "הוי דן את כל האדם לכף זכות" – דבאמת גם לדעתו אין זה כלל וכלל חסרון בנח, אלא כוונתו רק להבהיר שבאחרים זהו ענין של חסרון.

ואדרבה: באם לא היתה הבהרה זו, דהנהגה כזו (שלא להתפלל על אנשי הדור) היא בלתי רצוי' – הי' זה גופא גורם ענין של 'חובה' וחסרון בנח – שהנהגתו הביאה לכך שיהודי יבוא לידי תקלה. ולכן, הבהרה זו גופא היא "בזכותו" של נח – דזה מבהיר ומדגיש שאכן צריך להתפלל על אנשי הדור. ועד שבכדי שהדגשה זו תהי' ברורה, אומר זאת באופן שכביכול זהו חסרון בנח עצמו (וכפשטות לשון ר' יצחק "ועם כל דא . . הוי לי' (לנח) למבעי רחמי עליהו") – כדי להבטיח שלא תהי' נתינת מקום לטעות, ולא יביא זה חסרון ח"ו באחרים.

ועי'ז שמבהירים שהנהגת נח אינה צדקות שלמה, ובמילא, מתנהגים אנשי הדורות הבאים באופן רצוי, ומתפללים על אנשי דורם – הנה זה גופא 'מתקן' מה שנח לא עשה בפועל. דאע"פ שבדורו לא הי' זה באפשרותו, הנה מכיון שעל-ידו (היינו, ע"י ההבהרה דהנהגה כזו היא ענין של חסרון) ישנה ההוראה לדורות, שצריך להתפלל על אנשי הדור, מביא זה לשלמות בענין זה גם בנח עצמו.

יינה של תורה

”בא אל התיבה” – תיבות התורה

ביאור ההוראה מהסיפור דנח בעבודת האדם לקונו; ב' סוגי טענות היצר בכדי ליפטור מעבודה זו; המענה עליהם המרומז בדברי רש"י "יש מרבתינו דורשים אותו לשבח . . לגנאי"

א. עה"פ (ריש פרשתנו) "אלה תולדות נח . . צדיק תמים הי' בדורותיו גו'" כתב רש"י: "בדורותיו – יש מרבתינו דורשים אותו לשבח כ"ש שאילו הי' בדור צדיקים הי' צדיק יותר, ויש שדורשים אותו לגנאי, לפי דורו הי' צדיק ואלו הי' בדורו של אברהם הי' נחשב כלום".

והנה, הא דהביא רש"י הפירוש ד"לגנאי", דורש ביאור. דלכאורה זהו בסתירה לכלל המשנה "הוי דן את כל האדם לכף זכות" [ראה הביאור בזה ע"פ פשט במדור 'מקרא אני דורש' בגליון זה].

וי"ל הביאור בזה (ע"פ פנימיות הדברים), ע"פ הידוע ד"תורה" היא מלשון "הוראה" (זח"ג נג, ב. גו"א ר"פ בראשית בשם הרד"ק. ובכ"מ). והיינו, דבכל דברי וסיפורי התורה יש בהם הוראה עבורנו, בהנהגת האדם ובעבודתו את השי"ת. ובוזה יש לבאר, דהא דהוצרך רש"י להפירוש ד"לגנאי" הוא משום דבההוראה דילפינן מהסיפור דנח צריכים אנו הן להפירוש ד"לשבח" והן להפירוש ד"לגנאי", וכמשי"ת.

ב. דהנה, בביאור ההוראה מהסיפור דנח מבאר כ"ק רבינו הזקן בעל התניא (בספרו תורה אור ריש פרשתנו), דמי המבול נקראים "מים הזדונים", ובעבודת האדם לקונו היינו טרדות הפרנסה

לקראת שבת

יא

המפריעים את האדם מעבודת ה' ומקשים עליו להגיע לידי אהבת ה'. וזהו דכתיב בהפטרת פרשתנו "מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישטפוה", והיינו, דגם ה"מים רבים" וה"נהרות" דטרדות הפרנסה, אינם יכולים לכבות אש האהבה דישראל לקונם.

והעצה היעוצה ליפטר מנזקם של טרדות אלו, ולשמור אש אהבתו לה' שלא תכבה ח"ו, הנה ע"ז בא הכתוב "בא אל התיבה". וכפירוש הידוע דמורנו הבעש"ט בזה (כתר שם טוב הוספות ס"ח ואילך. ושי"ג), שצריך 'ליכנס' לתוך תיבות התורה והתפילה. וכידוע אשר ענין התפילה הוא ההתעוררות לאהבת ה' [דמשו"ז תיקנו פסוקי דזמרה שבו מספרים אנו בגדולתו של השי"ת, שהסיפור וההתבוננות בגדלות דבר מסוים מביא לידי אהבה אליו כידוע].

וע"ז באים דברי רש"י הנ"ל אשר יש דורשים הכתוב לשבח ויש דורשים לגנאי. דהם ב' מצבים שהאדם יכול לטעון שאין הוא צריך להעבודה של "בא אל התיבה":

הא' – באדם שהוא בדרגת צדיק, ויכול הוא לחשוב דמכיון שאצלו אין שייך הענין של "מים הזדונים" – טרדות הפרנסה המפריעים בעבודת ה', אין הוא צריך לבוא להענין ד"בא אל התיבה". וע"ז באה ההוראה דפי' הא' ברש"י דדרשינן לשבח – דאפי' אצל נח שהי' "צדיק תמים", ועד שגם "בדורותיו" הי' צדיק, שייך הענין ד"בא אל התיבה", וכ"ש ששייך זה אצלו.

והב' – היא הטענה המצויה אצל רוב בני אדם, דמה לי ולהוראת התורה "בא אל התיבה", הלא ההוראה ניתנה לנח ש"איש צדיק תמים הי"ו" ואנו הרי נמצאים רחוק מדרגה זו. וע"ז בא מענה התורה "בדורותיו" – דמה שאומרים שנח הי' צדיק היינו לגבי דורותיו, וזהו ענין השייך לכל א'. דהרי רוב אנשי העולם הם מאומות העולם שלגבם ודאי הוא נעלה יותר. ואפי' לגבי יהודים אחרים, הנה בזה גופא שהוא יודע מהוראת התורה "בא אל התיבה", הוא נעלה לגבי יהודים רבים אחרים, "תינוקות שנשבו", שאינם יודעים כלל מענין זה.

ונמצא, שבדבריו בא רש"י להשמיענו, דהוראת התורה "בא אל התיבה" – "אל אותיות התורה והתפילה", שייכת אצל כאו"א. ולכך הוצרך רש"י להביא את הפירוש ד"לגנאי".

חידושי סוגיות

גדר חיוב פו"ר במי שכבר קיים

יקשה דהרמב"ם השמיט טעם הגמ' בהא דמחוייב אדם להוסיף בפו"ר, וגם שינה בלשונו מן הש"ס; יקדים דיש לחקור בגדר החיוב אם הוא לתא דפו"ר או חיוב בפ"ע, ונפק"מ להדין דמוכרין ס"ת בשביל בנינים; עפ"ז מבאר דהרמב"ם נתכוין להגדיר דהוא המשך אחד למצות פו"ר, וידייק כן מהכתובים בפרשתנו

א.

יקשה כמה ששינה הרמב"ם מן הנמרא

כתב הרמב"ם (הל' אישות פט"ו הט"ז): "אף על פי שקיים אדם מצות פרי' ורבי'1 הרי הוא מצווה מדברי סופרים שלא יבטל מלפרות ולרבות כל זמן שיש בו כח, שכל המוסיף נפש אחת בישראל² כאילו בנה עולם".

והקשו ע"ז המפרשים (ראה הגהות הרמ"ד לרמב"ם שם. מעשה רוקח שם), דהרי בגמ' (יבמות סב, ב) מפורש שמקורו וטעמו של דין זה הוא מהכתוב "בבוקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ירך וגו'"

(2) י"ג "מישראל" (וע"ד ל' הרמב"ם שבהערה 22. ועוד) – ראה ילקוט שינויי נוסחאות ברמב"ם הוצאת פרענקל.

(1) ראה לקמן סעיף ד ובהערות שם, שעיקר ציווי פו"ר נאמר בפרשתנו.

לקראת שבת

יג

(קהלת³ יא, ו), וז"ל הגמרא: ר' יהושע אומר נשא אדם אשה בילדותו ישא אשה בזקנותו היו לו בנים בילדותו יהיו לו בנים בזקנותו שנאמר בכוקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ירך כי אינך יודע אי זה יכשר הזה או זה ואם שניהם כאחד טובים". וכן העתיק ופסק הרי"ף (יבמות שם), והביא כתוב זה. ואמאי השמיט הרמב"ם טעם הגמ' וכתב טעם חדש מדילי' ("שכל המוסיף כו")⁴?

והנה, מצינו מי שפירש (העמק שאלה לשאלות שאילתא קסה אות ג⁵) בשיטת הרמב"ם, בהקדם דמהכתוב הנ"ל יש לדייק שני טעמים בחיוב זה: (א) לפי רישא דקרא "כי אינך יודע אי זה יכשר גו", ה"ז מטעם ספיקא (כפי' רש"י על הכתוב⁶) "אם . . . בנים שבילדותך יתקיימו לך או שמא לא יתקיימו אלא שבזקונך"; (ב) לפי סיפא דקרא "ואם שניהם כאחד טובים" אין זה מטעם ספיקא וחשש, אלא כל אימת שיכול להוסיף בהולדת בנים הרי הוא מצווה ע"ז.

והיינו, דלטעם הא' עיקר החיוב הוא משום חשש ביטול מצות פו"ר, וא"כ י"ל דנחשב כספיקא דאורייתא דשמא יבטל ממצות פו"ר, וכמו שכתב בזה בהגהות הרמ"ך (שם, בהמשך לדברי הגמ' כי לא תרע הזה יכשר) – "דחייש למיתת הראשונים ונמצא שלא קיים המצוה"; אבל לפי הטעם השני שבכתוב "ואם שניהם כאחד טובים", אין כאן משום חשש ביטול מצות פו"ר וספיקא דאורייתא, אלא הנהגה טובה ומצוה מדברי סופרים, שיהיו לו עוד בנים.

וזהו שכתב הרמב"ם "שכל המוסיף נפש אחת מישראל כאילו בנה עולם", שכוונתו להטעם "ואם שניהם כאחד טובים", כי לדעת הרמב"ם עיקר הטעם הוא מסיפא דקרא, וחיובו אינו מטעם חשש ביטול מצות פו"ר דאורייתא, אלא הוי מצוה מדברי סופרים, וכנ"ל.

שגם בגמ' נלמד מכתוב שהודגש בו טעם, ולכן כ' הרמב"ם מדילי' טעם פשוט יותר – כי טעם הרמב"ם "שכל המוסיף נפש אחת בישראל כאילו בנה עולם, לכאורה אינו טעם (מספיק) כלל בהלכה לחייבו במצוה (מד"ס), משא"כ בגמ' שלמדין מכתוב שנאמר בסגנון של הוראה וציווי.

(5) וראה בארוכה שדי חמד כללים מערכת וא"ו כלל יד.

(6) קהלת שם. ועד"ז ברש"י יבמות שם ד"ה אי זה יכשר: איזה זרע יהא הגון וירא שמים ומתקיים. וברשב"ם ב"ב צא, א ד"ה כרובה: לפי שהי' ירא שמא ימותו בניו כו'. ע"ש ובקה"ר עה"פ בדברי ר"נ: אינך יודע איזה בנים מתקיימין לך אם של נעורתך אם של זקנותך אם שניהם כאחד טובים. ובאבות דר"נ פ"ג, ו"אם שניהם יתקיימו בידך".

(3) שקיהל חכמות רבות . . . וי"א שהי' אומר כל דבריו בהקהל (רש"י ריש קהלת – ולכאורה זהו יותר מ"בהקהל". וראה ר"פ ויקהל. ומנ"ל לרש"י זה?).

[מקורו דרש"י הוא בקה"ר בתחלתה "שהיו דבריו נאמרין בהקהל". וראה יל"ש ריש קהלת. ובאבודרהם (בשם אבן הירחי) "כי שלמה בחג אמרו בהקהל כמ"ש במועד שנת השמיטה בחג הסוכות גו' וכתוב ויקהלו אל המלך שלמה בירח האתנים בחג וגו' ואז אמרו בהקהל להוכיח את ישראל".

אבל צ"ע מנ"ל בפשט"ם שהיו דבריו סתם ב"הקהל" לאו דוקא בחה"מ דשנת הקהל, וראה מדרש לקח טוב ר"פ דברים: לפי שהי' קהלת מקהיל קהילות בישראל כו].

(4) ומובן שאין לבאר שהוא ע"ד שמצינו בכללי הרמב"ם (ראה יד מלאכי כללי הרמב"ם אות ד) שדרכו לכתוב דבר היותר מתקבל, ובפרט בענינינו

לקראת שבת

אמנם לכאורה ביאור זה דחוק הוא מכמה טעמים:

(א) דוחק לחלק הפסוק לשני טעמים, כי מפשטות הכתוב משמע דהוי כולא טעמא חדא, וסיפא דקרא הוא המשך הספק דרישא: "אינך יודע אי זה מהם יכשר הזה או זה ואם (ר"ל או) שניהם כאחד טובים".⁷

(ב) ועוד, דאת"ל שהטעם הא' שבכתוב ("אינך יודע אי זה מהם יכשר") הוי חששא דביטול מ"ע דאורייתא (שמא ימותו בניו הראשונים), אינו מובן:

(א) לפי זה יוצא, שכל אימת שאשתו של אדם (גם אם ילדה לו בן וכת) אינה עוד בת בניו יש עליו חיוב לישא אשה (בת בנים) על אשתו⁸ (או לגרשה ולישא אחרת)⁹ מחשש שמא ימותו – והרי לא מצינו שבנ"י יחמירו בזה¹⁰ כדי לצאת לדעת ר"י (ובפרט שמפורש בגמ' (יבמות שם) ד"הלכה כרבי יהושע"¹¹).

(ב) ומאידך גיסא, אם הוי ספיקא בלבד – חל חיוב זה ד"לעבר אל תנח ידך" דוקא כאשר יש לו רק בן וכת (או שני זכרים לדעת ב"ש), דדוקא אז י"ל דאע"פ שקיים מצות פו"ר, מ"מ חיישינן למיתת אחד מהם ושוב אין בידו מצות פו"ר; אבל ביש לו כמה בניו ובנות אז אין מקום לומר דחל עליו חיוב זה¹², דהא למיתה דבי תרי לא חיישינן (יבמות כו, ב ותוס' שם. תורה וחכ"א – ריש יומא¹³) – ומסתימת לשון ר"י "היו לו בניו בילדותו" משמע בפשטות שהמדובר הוא לאו דוקא בשני בניו (בן וכת), כ"א גם כאשר היו לו כו"כ בניו.

ומלבד זה, להביאור הנ"ל, עדיין לא נתיישבה תמיהתנו, דעכ"פ הו"ל להרמב"ם להביא רישא דקרא – שנאמר "בבוקר זרע את זרעך ולעבר אל תנח ידך" (בלי המשך הטעם ד"אינך יודע גו") – שבו נאמר עצם החיוב (וכמו שמצינו ברי"ף¹⁴ שהביא רק רישא דקרא הנ"ל, והרי גם הוא ס"ל "והא מילתא דרבנן היא" כדעת הרמב"ם ש"הוא מצווה מדברי סופרים").

ס"ט. דרישה לטור אה"ע ס"א סק"ט.

(10) ראה מקור חסד לספר חסידים סי' שעו שמביא ראיות מכ"מ שגם לפני חדר"ג לא הי' מנהג בני (ובפרט גדולי ישראל) לישא שתי נשים.

(11) וכ"ה ברי"ף שם. וראה בעל המאור ורא"ש שם (ומעשה רוקח שבעה ערה²⁵). וראה שו"ע אה"ע שם ס"ח ובנ"כ.

(12) והא דבועז שהי' ירא שמא ימותו בניו (שהיו יותר משנים) – רשב"ם ב, ב שם – וכולם מתו בחייו – אין מזה הכרח שהוא חיוב (ראה בהנסמך בהערה שלאח"ז).

(13) וראה שדי חמד שם. ולהעיר מערוך לנו ליבמות סא, ב ד"ה דלאו בת בניו.

(14) וכן בסמ"ג מ"ע מט.

(7) להעיר שבקה"ר שם במאמר ר"י אינו מביא סיום הכתוב "אם שניהם כאחד טובים". ולאידך באבות דר"ב הובא זה בלשון ר"י "כי אינך יודע אם שניהם יתקיימו בידך אם שניהם כאחד טובים שנאמר בבוקר זרע את זרעך" (וראה ב' הנסחאות באבות דר"ב). ובב"ר פס"א, ג במאמר ר"י לענין נתינה לעני נקט הטעם שבכתוב לא בתור רא"י מהכתוב אלא בחלק מלשוננו, ולא הביא בכלל רישא דקרא. וראה זח"א קפח, א. זהר חדש רות (פט, רע"ג).

(8) ובזה אין מקום לכאורה לחשש דהכנסת צרה לביתו – "לעשות את זו צרה לזו" (ל' רש"י אחרי יח, יח), כיון שהוי ספק בקיום מ"ע דאורייתא, משא"כ להטעם השני הנ"ל שאין מקום לזה. כפשוט.

(9) ראה בעל המאור יבמות שם. רא"ש שם פ"ח

לקראת שבת

טו

ב.

יקשה עוד בדיוק לשונות הרמב"ם כאן

ויובן בהקדם, דלכאורה צ"ע דיוק לשון הרמב"ם בהטעם שכתב "שכל המוסיף נפש אחת בישראל כאילו בנה עולם", מ"ט כתב "שכל המוסיף" ולא בלשון הרגיל – "כל המוליד"; ולאידך, אם תפס ל' "מוסיף", הו"ל לסיים "כאילו הוסיף עולם" בהתאם לתחלת הלשון "כל המוסיף נפש אחת" (וע"ד מרז"ל במס' סנהדרין (לו, א – במשנה¹⁵) "כל המקיים נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא"¹⁶), ולמה ממשיך "כאילו בנה כו"?

גם צריך להבין: ברמב"ם הל' דעות (פ"ג) כ' בנוגע להכוונה בהולדת בנים "וישים על לבו שיהי' לו בן אולי יהי' חכם וגדול בישראל". ולכאורה הרי זו הסברה פשוטה בהענין ד"כאילו בנה עולם", ומדוע לא הביאה הרמב"ם כאן כטעם ע"ז שלא יבטל מלפרות ולרבות, דשמא יהי' הבן הנולד חכם וגדול בישראל, דאז אינו רק בגדר "כאילו בנה עולם" אלא שזהו בנין עולם ממש?

והנה, עוד יש לתמוה בזה, ביחוד אם נאמר (כדמוכחא מילתא) (כמ"ש במגיד משנה כאן ושם ה"ז) שדין זה ברמב"ם מקורו בדברי ר"י ד"היו לו בנים בילדותו יהיו לו בנים בזקנותו", מה טעם שינה הרמב"ם מלשון ר"י ("היו לו בנים כו") וכתב בלשון אחר¹⁷?

ג.

יקדים דאיכא ב' אופנים בגדר החיוב והנפקותא בזה

וי"ל הביאור ככהנ"ל בדרך פשוטה, דהנה בגדר דין זה הנשא אשה בילדותו ישא אשה בזקנותו היו לו בנים בילדותו יהיו לו בנים בזקנותו – אפ"ל כב' דרכים:

א) הוא (המשך מ) עצם חיוב העיקרי דמצות פו"ר, שגם לאחר שקיים מצוה זו בילדותו ויצא בה, מ"מ, יש עליו חיוב מד"ס להמשיך ("לא ליבטל") במצות פו"ר זו גם בזקנותו. ולפי זה – הכתוב בקהלת הוי רק¹⁸ גילוי מילתא וביאור במצות פו"ר שמן התורה.

דרי"ע "אלא שא אשה והוליד בנים ובנות והרבה פרי' ורבי' בעולם"; בב"ר שם בסופו ר' דוסתאי בשם רבי שמואל בר נחמן אם היו לך בנים בנערותך קח לך אשה בזקנותך והעמד בנים וממי אתה למד מאברהם כו", ומשמע שהוא לימוד בפ"ע, ואינו מטעם המשך קיום מצות פו"ר. וראה בארוכה יפ"ת (השלם) ונור הקדש (השלם) לב"ר שם.

15) והביאו הרמב"ם בהל' סנהדרין פ"ב ה"ג. וראה גם רמב"ם שבהערה הבאה.

16) וברמב"ם הל' רוצח כו' ספ"א "וכל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים כל העולם כולו".

17) ראה יד מלאכי כללי הרמב"ם אות ה – שהרמב"ם מעתיק לשון הגמ'.

18) להעיר מהשינויים במדרשים הנ"ל הערות 6, 7: בקה"ר מביא רק ל' הכתוב (ע"ד ל' הגמרא); באבות

לקראת שבת

(ב) הוא חיוב ודין בפ"ע, שאף שקיים מצות פו"ר ע"י הבנים שהיו לו בילדותו, ה"ה מצווה בדברי קבלה¹⁸ "בבוקר זרע את זרעך גו'" להוליד בנים גם בזקנותו [וכן משמע לכאורה מהמשך דברי ר"י, שאינו מסתפק בציווי הולדת בנים ("היו לו בנים בילדותו כו"), אלא¹⁹ מתחיל כענין חדש – "נשא אשה . . היו לו בנים . ."].

יש לומר שהנפק"מ להלכה בין ב' אופנים אלו, היא בהדין דמוכרים ס"ת בשביל בנים, היינו לישא אשה בת בנים (ראה יבמות סא, סע"ב ובתוס' שם²⁰) – אם ישנו לחיוב זה גם כשכבר קיים מצות פו"ר (דמצינו שתי דיעות בשו"ע בזה (אה"ע ס"א ס"ח²¹), דלפי השיטה שהוא דין בפ"ע, הרי כיון שכבר קיים מצות פו"ר בשלימותה, שוב אינו מוכר ס"ת בשביל לישא אשה בת בנים; אבל אם הוא חיוב תמידי מצד לתא דמצות פו"ר, מסתבר שיש לו למכור ס"ת כדי לישא אשה בת בנים גם אם כבר קיים²² מצות פו"ר מה"ת²³.

והנראה לומר, דזהו יסוד החילוק בין שתי הגירסאות שישנן בגמ' שם, בשייכות לדברי המשנה (שם סא, ב) "לא יבטל אדם מפר"י ורבי" אלא א"כ יש לו בנים", דלרוב הספרים גרסינן בגמ' "מתניתין דלאו כר' יהושע", אמנם הרי"ף (ועוד) לא הביא תיבות אלו²⁴.

דהנה, להגירסא "מתניתין [דקתני אא"כ כו' הא אם יש לו יבטל (פרש"י יבמות סב, ב)] דלאו כר"י", ודאי דנקטינן כאופן הא' הנ"ל, שדברי ר"י הם מטעם (והמשך ד)קיום מצות פו"ר, ובע"כ פליג אמתניתין שדייקינן מינה דאם יש לו בנים נתקיימה מצות פו"ר במילואה ויכול ליבטל כו'.

אבל להגירסא דליתא תיבות אלו בגמ' י"ל, שמאמר ר"י אינו בסתירה להמשנה (דמשמע הא אם יש לו בנים יכול ליבטל מפו"ר), כי הדין דר"י הוא דין וחיוב בפ"ע מדברי קבלה²⁵ – ובזה לא איירי במתניתין.

ועפ"ז י"ל דבדוקא שינה הרמב"ם מלשון ר"י "היו לו בנים בילדותו יהיו לו בנים בזקנותו", וכתב "אף על פי שקיים אדם מצות פרי' ורבי' הרי הוא מצווה מדברי סופרים שלא יבטל מלפרות ולרבות כל זמן שיש בו כח" – להשמיענו גדר זה גופא²⁶, דציווי הכתוב (בדברי

24) ראה בעל המאור, מלחמות יבמות שם. רא"ש שם ס"ט (ועוד).

25) וראה לחם משנה לרמב"ם שם ה"ז. מעשה רוקח שם. ועוד.

26) ראה ב"ש אה"ע ריש ס"א שהקשה בדברי הרמב"ם (הל' אישות רפט"ו) דמהני מחילה אם כבר קיים מצות פו"ר, מג"ל להרמב"ם חילוק זה דמהני מחילה שלה אחר קיום פו"ר דמ"מ חייב לקיים לערב אל תנח ירך (אף שהוא מדרבנן). וע"פ הנ"ל בדעת הרמב"ם לכאורה יוקשה ביותר, דעדיין מצווה הוא מד"ס שלא לבטל מלפרות ולרבות – אבל ראה נימוקי

19) ראה עיון יעקב (לע"י) וערוך לנר יבמות שם. ועוד.

20) וראה הערה הבאה.

21) וראה נ"כ טור ושו"ע רס"א.

22) וברמב"ם הל' ס"ת פ"י ה"ב סתם ולא פירט, ולא ידך בהל' אישות כאן לא כתב דין זה כלל. וראה לח"מ ומעשה רוקח כאן ה"ז. ואכ"מ.

23) ראה שאילתות פרשתנו שאילתא ה' בסופה (וראה העמק שאלה שם). בעל המאור ומלחמות לרי"ף יבמות שם. נ"כ השו"ע שם. וראה בארוכה שו"ת פרי יצחק שם.

לקראת שבת

ז

קבלה) דגם בעת זקנותו יהיו לו בנים ("לערב אל תנח ידך"), אינו ענין וחיוב בפ"ע, אלא הוא מצד לתא דמצות פו"ר²⁷, שיש חיוב תמידי (מד"ס) שלא יבטל מפו"ר (מקיום מצות פו"ר שמדאורייתא²⁸) כ"ז שיש בו כח.

ד.

עפ"ז מחזור לשון הרמב"ם, שהוא מגדר החיוב הכללי דפו"ר כדמוכח מהכתובים בפרשתנו

ובזה מחזור ביותר לשון הרמב"ם במ"ש "שכל המוסיף נפש אחת בישראל כאילו בנה עולם", דבלשון וטעם זה מתבאר התוכן הנ"ל, דהא גדר כללות מצות פרי' ורבי' הוא מטעם בנין העולם (לשבת יצרה), וכפשטות הכתובים (בראשית א, כח. פרשתנו ט, א²⁹) "פרו ורבו ומלאו את הארץ (וכבשוה גו)".

ומדייק הרמב"ם "שכל המוסיף נפש אחת בישראל כאילו בנה עולם", להדגיש שמצות פו"ר אינה מוגבלת רק לקיום חיובה, הולדת בן ובת, אלא שכל שהוא מוסיף בזה, ה"ז – בנין העולם³⁰, "כאילו בנה עולם".

משא"כ הא דהל' דעות "יהי' לו בן אולי יהי' חכם וגדול בישראל" שייך רק למה שמחוייב לכיין בהולדת בנים, אבל אי"ז מגדר קיום מצות פו"ר עצמה, שענינה "בנין עולם" בהולדת בנים ובנות (דזהו אף בשאיין הבן "חכם וגדול בישראל").

ויש לומר, שענין זה ד"כל המוסיף נפש . . . כאילו בנה עולם" מודגש ומבואר בהכתובים

28) ואולי י"ל דלהרמב"ם, אף שהחיוב הוא מדברי סופרים, יש בזה קיום מצות פו"ר מה"ת (ע"ד כשנוסף על התפלות שמתפלל, יהיב פרוטה לעני (ב"ב י, א) אף שכבר נתן חומש, ועוד כו"כ. וראה אנציקלופדי' תלמודית כרך יב ע' תרנו, תערוב). ולהעיר משיטת הרמב"ם דקרי גם לדאורייתא בשם "דברי סופרים" כשאינו מפורש בתורה (ראה סהמ"צ שורש ב' ובמפרשים שם. ג"כ הרמב"ם הל' אישות פ"א ה"ב, ועוד). וראה שדי חמד אסיפת דינים מערכת אישות ס"ב אות ז.

29) וראה שם, ז. וראה לקמן בפנים.

30) להעיר מסהמ"צ להרמב"ם מ"ע ריב "וכיין לקיום המיין" (וראה גם בהל' דעות פ"ג ה"ב). וראה חמדת ישראל ח"א קונטרס נר מצוה חלק העשין סעיף מד. ואכ"מ.

הגרי"ב לרמב"ם הל' אישות שם, דדברי הרמב"ם הם רק בנוגע לחיוב מדאורייתא, אבל מדרבנן ודאי לא מהני מחילה, מפני הציווי ד"לערב אל תנח ידך . . ." וכהא דתירין המגיד משנה לרמב"ם שם ה"ז. וראה אוצר הפוסקים לשו"ע אה"ע שם סק"ג. וש"נ.

27) להעיר מפרש"י ביצה לו, רע"א (נסמן בצפע"נ לרמב"ם כאן) דכאשר קיים כבר מצות פו"ר (לב"ה או לב"ש) "תו לא מיפקד כולי האי כו' ומיהא קצת מצוה איכא כדאמר בבוקר כו'" (וראה פרש"י שם לו, סע"ב: ולא . . . הא מצוה קא עביד – שנושא אשה לפרות ולרבות). ואולי זוהי כוונת הצפע"נ בציונו, דמגמ' ופרש"י זה משמע דהיינו (קצת) מצות פו"ר, וראה שו"ת פרי יצחק (להר"י בלאזער דפעטערבורג) סמ"א.

לקראת שבת

דפרשתנו, דהנה "פרו ורבו" נאמר בתורה בפ' בראשית ובפ' נח³¹, אמנם אחד החילוקים בין הכתובים דהתם להכא הוא [נוסף לזה שהציווי על פרו ורבו (בפשש"מ³²) נאמר דוקא בהכתובים פרשתנו³³ "ואתם פרו ורבו", משא"כ בפ' בראשית³⁴ שהוא לברכה³⁵], דבפ' בראשית נאמר זה לאדם, ומכיון שלפני אמירת (ברכה) ציווי זה לא היו לאדם בנים, מובן, שבזה מדובר בעיקר קיום פו"ר (הולדת בן ובת), משא"כ בפרשתנו נאמר "פרו ורבו" לנח ובניו – היינו, לא רק לבני נח שעדיין לא היו להם בנים, אלא גם לנח עצמו שכבר היו לו שלשה בנים³⁶, דאף אליו נאמר החיוב "פרו ורבו ומלאו את הארץ", "פרו ורבו שרצו בארץ ורבו בה", די"ל שבזה נרמז אשר גם הוספת נפש הוי בכלל קיום פו"ר, וכאילו בנה עולם.

34) וכן פרשתנו ט, א.
 35) ראה כתובות ה, ב. תוד"ה ולא קאמר – יבמות סה, ב. ובמהרש"א סנהדרין שם (נסמן עה"ג שם) דלכור"ע הציווי דפו"ר הוא בפרשתנו ט, ז.
 36) אף שלענין קיום מצות פו"ר להלכה לאחר מ"ת לא קיים כי לדעת ב"ה צ"ל בן ובת (יבמות סא, ב. רמב"ם הל' אישות שם ה"ד).

31) ראה סמ"ג ריש מ"ע מט: בד' מקומות הזהירה תורה בפ' בראשית ובפ' נח. וראה בארוכה במפרשי הסמ"ג.
 32) ראה רש"י פרשתנו שם, ז. רמב"ן ורא"ם ועוד שם.
 33) וכ"ה בסנהדרין נט, ריש ע"ב (וראה ע"ז ה, א (ור"ח שם)). שאילתא קסה. וכ"ה בסהמ"צ להרמב"ם שם לפנינו^א. וראה הערה 35.

דפרשתנו שם, ז) או המשך הכתוב "שרצו בארץ" (אבל ראה שם עוד ג' – שהובא סיום הכתוב דפרשתנו ט, א או דבראשית שם).

א) בהוצאת הר"ח העליר, שבערבית (ובתרגום אבן איוב) שם ליתא "ואתם". ע"ש. אבל להעיר שבראש ספר היד במנין המצות לכמה ג' (ראה ספר המדע – ירושלים, תשכ"ד) הובא "ואתם" (היינו הכתוב

דרכי החסידות

אגרות קודש מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ
מלויבאוויטש נ"ע בענייני עבודת השי"ת

השליחות של בן תורה

"אשרי האיש הבקיא באיזה דבר תורה בע"פ וחוזר בכל עת ובכל מקום, בעמדו בחנות
ובהלכו ברחוב, אשר הוא מזכך את הגוף ומטהר את האוויר"

ב"ה ב' מר חשון תש"ב

ברוקלין

אל התלמיד הנכבד . . שי'

שלום וברכה !

במענה על מכתבו מד' בהעלותך תש"א שקבלתי בימים אלו ;

נהניתי במאוד מזה שבנסיעתו בספינה חזר דא"ח (מאמרי חסידות) ברבים, כי מה' מצעדי
גבר כוננו – באיזה מדינה שהיא, בכל מקום שאיש יהודי נמצא, ביבשה או בספינה על הים,
הנה כל צעד וצעד הוא על פי ההשגחה העליונה כמו שהיא במחשבה הקדומה דא"ק, דעלי'
איתמר קורא הדורות מראש וארז"ל צופה ומביט עד סוף כל הדורות. והכול בהתכללות גמורה.
וההשגחה הפרטית הלזו מאתו ית' ויתעלה, היא הנותנת כוח ועוז להבוחר בטוב להתגבר על
כל המניעות והעיכובים ולהתנהג בהנהגה טובה בשקידת הלימוד והעבודה שבלב, בכל מקום
שיהי'.

לקראת שבת

וזאת היא עבודתו של בן תורה, לדעת בעצמו ולהודיע לזולתו, כי בכל מקום ומקום שאיש ישראל הולך ועומד, הנה לא זו בלבד שזהו ע"פ השגחה פרטית –

'השגחה פרטית' לשיטת הבעש"ט

– דעניין ההשגחה פרטית לפי שיטת מורנו הבעש"ט נ"ע והוד כ"ק אבותינו רבותינו הק' זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע היא בכל הנבראים, אפילו היותר קטנים. וכמעשה הידוע שבאחת הסעודות דשבת-קודש או יום-טוב, במותב החבריא קדישא אצל כ"ק מורנו הבעש"ט נ"ע, דיבר מורנו הבעש"ט בעניין השגחה פרטית. והואיל לומר, שהקב"ה מוצא רוח מאוצרותיו בשביל להפוך קש או תבן מצד אחד למשנהו או להסיעם ממקום למקום. להיות כל הנעשה בריבוי רבבות ואלפי אלפים מיני דומם, צומח, חי ומדבר, הוא הכול על פי ההשגחה העליונה –

– הנה לבד זאת הוא שלוחה של הכוונה העליונה בבריאת העולם להשלים את המכוון בהבריאה, על ידי היותו במקום ההוא ומתפלל שם או לומד או מברך או מברכה או אפילו מזכיר איזה מאמר או פסוק בדרך-אגב.

מנהג הצדיקים הנסתרים והחסידים הראשונים

וידוע אשר הרבה מהצדיקים הנסתרים, כל עיקר עניינם הי' ללכת בגולה מעיר לעיר ומישוב לישוב ובכל עיר וישוב נהגו ללכת ברחובות ולחזור תורה בע"פ בכדי לטהר את האוויר ואת הארץ. וכן נהגו החסידים הראשונים של הוד כ"ק אדמו"ר הזקן, בעלי העסקים והסוחרים בכפרים, אשר בשעת הליכתם היו לומדים תורה בעל פה.

ואשרי האיש הבקיא באיזה דבר תורה בע"פ וחוזר בכל עת ובכל מקום, בעמדו בחנות ובהלכו ברחוב. כי לבד זאת אשר במידה ידועה יוקל משפטו בכף הקלע וחיבוט הקבר, שעניינם להעביר את זוהמת הגוף ולטהר את הנפש מאותיות דברים בטלים מעניינים המותרים – הנה הוא מזכך את הגוף ומטהר את האוויר ומועיל לגילוי אור הנשמה בכוחות הנפש, שבכך נקלט אצלו עניין אלקי בהנחה טובה.

ישקוד בתורה ועבודה שבלב והשי"ת יהא בעזרו ויהי' יר"ש חסיד ולמדן.

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א
מזכיר

